

БЪЛГАРСКАТА МЕДИЦИНА В СРЕДНОВЕКОВИЕТО¹

М. Георгиев

Първите старобългарски съчинения, посветени на човека (анатомично устройство, душевност и пр.) принадлежат на Йоан Екзарх български от IX в. В неговия авторизиран превод на „За православната вяра“ от Йоан Дамаскин (VIII в.) познат в славянския свят със заглавието „Небеса“, се съдържат текстове за човека като двуединство от душа и тяло (последното съставено от четири елемента и четири течности), за човешките сетива, за способностите на душата, за удоволствията (Небеса, 59-91). В своя „Шестоднев“ Йоан Екзарх преразказва възгледите или направо цитира имената на античните мислители. Той се спира на редица идеи на Анаксимандър, Анаксимен, Анаксагор и Емпедокъл и спори с Парменид, Талес, Диоген и особено с Платон и Аристотел. Според Йоан Екзарх здравето е „добро състояние на естествените сили на човека“ а според коментара му върху Хипократ и Гален „Здравето представлява добро съчетание на елементите, от които е съставено тялото: от топлото, сухото, студеното и мокрото“ (Естествознанието, с.522).

В съответствие със съветите на Хипократ във византийски и старобългарски средновековни извори специално внимание се отделя на предболестния статус на пациента и неговия начин на живот: хранене, сън и почивка, работа и пр., като от придворния лекар се иска да познава пулса, урината и изпражненията на своя здрав господар така, че да може да установи промените им при разболяване. Средновековното схващане за човешкото тяло като утробно и изпълнено с хумори и пневми има за последица изследването на урината и пулса като най-важен източник на знания за състоянието на това тяло. Тъй като телесното съдържимо е невидимо, по тези белези се съди за това, което е недостъпно за сетивата (ХМК, л.90об, л.134).

Здравето е необходимо на хората, за да заслужат с делата си в „този“ спасение в „другия живот“. Когато дойде смъртта и ни свари неподготвени, не ще можем нито да се каем, нито да помогнем на бедните, нито пък да пазим заповедите“, пише Св. Климент Охридски. (Христоматия, с.34).

Схващането за болестта като състояние на организма е наследено от класическата древност, но то не е единствено през средните векове. И тогава първобитната идея за болестта е като злотворна субстанция или зъл демон, който се вселява в тялото на страдащия в няколко разновидности: наказание от Бога за извършени прегрешения, изкупление на греха или овладяване от дявола поради несъвършенство на волята. Понятието за болестта – злотворна субстанция, битува преди всичко на равнището на всекидневното съзнание и е повече или по-малко фолклоризирано, докато понятието за болестта като състояние на организма (неравновесие на основните жизнени начала топлота и мокрота) е от равнището на средновековната образована (школувана) мисловност.

От Стария завет е заимствана идеята за това, болестта на тялото е проява на болестта на душата и се разглежда като наказание за греховете: „Защото всяко зло е болест за душата, а добродетелността означава здраве“, пише Йоан Екзарх (Шестоднев, с.266). Греховността е смятана за безмерно нарушение на съвършенството. Както Христос приема доброволно страданията, за да възстанови накаръненото съвършенство на човешкия род след грехопадението, така и болестите на тялото се приемат като средство за възвръщане на неговата невинност – принудителна аскеза за очистване на греховете. Най-често изкупление са хроничните болести, които съпътстват човека през целия му живот: слепота, осакатяване, продължителни ставни и други болки, кожни болести и други. Болести, изпитания и изкупления може би

са и тези, при които се търси застъпничеството на светци за волните и неволни грешници пред Всевишния. Светите универсални закрилници при всякакви болести в нашата молитвена традиция са Богородица, Иван Рилски, Пантелеймон, Козма и Дамян.

Средновековната представа за произхода на болестите е обусловена от прекомерността от топлота и мокрота, конкретните причини за болестите са екологични (вреден въздух, вода и земя на обитание), и поведенчески (начин на живот и неговите промени). Според Хилендарския медицински кодекс неравновесието на хуморите и пневмите в човешкото тяло се дължи на неправилен начин на живот: злоупотреба с храни и напитки, пиянство, прекомерна скръб или веселие, недостатъчна почивка и сън, прекомерно работене и сексуална активност, пребиваване на топло през лятото и на студено през зимата, дишане на лош въздух, несъобразяване с възрастовите особености, резки промени в начина на живот. Преляждането само по себе си и особено в комбинация със „слаб стомах“ или прекомерна активност скоро след ядене (къпане, пътуване, пребиваване на слънце или с жена (мъж) и работене) има като резултат лошо храносмилане и производство на много „димове“. Картина на наподобява тази при поставяне на сурови дърва в слаб огън, при което се получава много дим и мокрота (пара), „мъглисти димове“, които привеждат в силно движение пневмите в сърцето, черния дроб и мозъка, които затварят дихателните пътища, съдовете и всички други проходи, органи и членове в тялото „от главата до петите“. (ХМК, л.83 об.-84).

Хроничното недояждане, лошите хигиенни условия в градовете, живеенето на много хора натясно, нерядко заедно с добитъка също водят до увеличаване на заболяемостта и смъртността. Опустошителни са били епидемиите от чума и холера. Чумата е връхлила пет пъти българските земи между VII и XIV век, а през XIV век отнася от 1/5 до 1/4 от тогавашното население на Европа. Широко разпространение имат маларията, вариолата и други епидемични болести. Повечето от тях е трудно да бъдат идентифицирани, тъй като в хрониките се споменават най-често като „мор по хората и добитъка“. Обикновено явление са били болестите от недоимъчно хранене (ксерофталмия, рахитизъм, хлороза, скорбут, туберкулоза, а сред аристокрацията се ширят подагратата, калкулозата на бъбреците и пикочния мехур, констипацията и др.

Според Хипократ „медицината е прибавяне и отнемане: отнемане на всичко излишно и прибавяне на недостигащото. Основен е алопатичния принцип „противоположното да се лекува с противоположно“. В Хилендарския медицински кодекс формулата е „Давай на всеки болен противоположно на природата му лекарство“ (л.104). Този принцип управлява поведението на болните и прониква в съчинения с образователен характер като Симеоновия сборник. Всеки се храни с подобно нему и се лекува с противоположното“ (СС, л.133 об). Лекуващото противопоставяне включва процедури като захранване на сила при безапетитие, укрепване при отслабване, разхлабване при запек и обратно, даване на лека храна при лошо храносмилане, охлаждане при висока температура, овлажняване при изсушаване (ХМК, 809-90, 114об.).

В старобългарските медицински текстове „Разсъждения на Гален върху учението на Хипократ“ и „Хилендарския медицински кодекс“ очистителната терапия се съобразява с възрастите и годишните времена, в зависимост от които течностите в тялото се увеличават или намаляват: през пролетта, съответстваща на възрастта до 14 г., става увеличение

¹ Продължение от бр.1/2016 г.

на кръвта и тя трябва да се пуска и стомахът да се очисти чрез очистително; през лятото и във възрастта до 30 г. да се избягват и двете; през есента и до 45 г. процедурите се препоръчват и през зимата и в старостта – да се приемат затоплящи храни. Клизмите са често препоръчвано средство и в старобългарските извори: в ръкописа на „Цяровете на Свети Козма“ те се правят с разтвор от сол и мед, а в Хилендарския медицински кодекс – с отвара от ружа, цвекло и слез, с розово масло и камфор, с отвара от ечемик и тамян. При остра огнища охлаждащата клизма е със смес от розово масло и сок от тиква, краставица и други „хладни неща“, а загриващата клизма се прави с комбинация от прах на кипарисова млечка, мастих, бделио (вид източна смола) и отвара от морач при болки в ставите, отоци и други болести от изстудяване (ХМК, л. 102 об; 151).

Картината на едно комплексно лечение на остро температурно състояние включва хладка баня, мазане с розово или бадемово масло, приемане на охлаждащи храни, лекарства, миене на лицето и крайниците със студена вода, преобличане, мирисане на чистещи въздуха благовония, спане на хладно, пиене на малко бяло вино и повдигане на настроението в компанията на свирци и лютни (ХМК, л. 78). За очистяващи и компенсаторни цели (с вътрешно и външно приложение) са приемани сокове, отвари, настойки, запарки, жабурене или дъвчене на билки при болни венци, гаргари при болести на устата, накапване при болести на ушите, насяна с птиче перо на лекарства в очите, разтриване, напарване и компреси (при простуда, коремни болки, запек, хемороиди), поставяне на прахообразни лекарства в устата, в храната, под възглавницата при спане, поставяне на памучни фитили с лечебни отвари в носа, ануса и влагалището, сядане в лечебни отвари и бани с такива отвари, поставяне на лапи и пластири при рани и травми, мазане с различни масла, мирисане на приятни аромати.

Лечебно предназначение имат не само растителните и животинските, но и минералните средства като асфалт, сяра, метали и скъпоценни камъни: в Симеоновия сборник и в други древнославянски текстове се съдържат вариации на съчинението от Епифаний Кипърски (IV в.) относно символиката на 12-те камъка върху нагръдника на юдейските първосвещеници. Тези камъни лекували при отоци, рани, коремни и очни болести, воднянка, възпаление, епилепсия, ухапване от отровни насекоми и змии и др.

За изхода се съди по началото на боледуването (внезапно или постепенно) и по начина на протичане със или без промени на пулса, урината, вида на лицето и оплакванията на болния. Боледуването се представя като битка между болестта и природата на човека, която се води с променлив успех и за двете страни. Изпотяването и кръвотечението от носа са добри, а силното разстройство и бодежите – лоши прогностични белези. Прогностична стойност имат бележите на потта, урината, изпразненията и повърнатите материи. Налице са и специални гадателни практики за определяне прогнозата на боледуващите, които са запазени в традиционната медицина до наши дни. В тях се описват различни начини за гадаене – по гръм, по мълния, по земетресение, по Коледа и Нова година, по потрепването на части от тялото, по дни и часове, определени като добри или лоши. Предсказват се най-честите бедни при хората по онова време – смърт по децата и родилките, епидемии и епизоотии, природни бедствия, войни, глад и неурожай. Тревожни са очакванията и за конкретни болести като рани, язви, краста, треска, заушница, болести по очите. В зависимост от дните пред седмицата ще оздравеят разболелите се в неделя и понеделник, а тези в останалите дни ще боледуват тежко и с несигурен изход. Примесена с елементите на езически магически практики, както и с християнски лекувания с молитви

и поклонения, средновековната школувана терапевтика се основава главно върху термо-хуморалната доктрина и е насочена към отстраняване на прекомерната мокрота (елиминативна терапия) или топлота (компенсационна терапия).

Женските болести са обект на внимание в редица лековници (Худошкия сборник, Зелейник и др.), но най-широко са застъпени в Хилендарския медицински кодекс. Предписанията за лекуване на мастит и рани по гърдите на кърмачките, дисменорея, безплодие, помятане, трудно раждане, кървене, отоци и усложнения през послеродовия период, възпалителни процеси или неопределени „болки в половите органи“ са разпръснати в цял ръкопис. Препоръчват се различни лекувания като вътрешно приемане на отвари, мазане, компреси, напарване, накапване, поставяне на напоени с лекарства памучни фитили във влагалището и др. В много от лекуванията суеверно се включват средства от животински произход с алюзия за плодовитост като сперма от заек, сирище от зайка, тестиси от овен, прах от кози рога или магарешки копита, жлъчка от заек. При трудно раждане се препоръчва жената да държи магнит в ръцете си. В Екзарховия „Шестоднев“ се определя какво наказание се налага за предизвикано помятане в зависимост от срока на бременността, описва се процесът на раждането в типичното главично предлежание и работата на бабата акушерка, която определя пола (въпрос от първостепенна важност в Средновековието), очаква детето да изплаче и има готовност да се намеси за съживяването му. Сведенията в гадателните книги за честа „смърт на родилките“ се съгласуват с данните за високата смъртност при жените във фертилна възраст, обусловено от усложнения при раждането, а оттам и с показателите за пониска средна продължителност на живота при жените с пет до десет години от тази при мъжете.

Хирургичното лекуване почти отсъства в старобългарските извори. Има сведения за гръцки медицински ръкопис с предполагаем автор българин, в който се съобщава за оперативно отстраняване на камъни от пикочния мехур през XI или XII век. Такива операции се правят от народни лечители у нас до края на XIX в. Налице са сведения за горене и оперативно отстраняване на болни тъкани при гнойни процеси и те звучат като ехо от познатите във Византия каутеризация и хирургични намеси при травми, рани, хернии, камъни в пикочния мехур и др. Липсата на данни във византийските медицински ръкописи и болнични лечебни списъци между X и XI в. е странно обстоятелство, при условие, че са познати много хирургични инструменти, много от които не са познати в класическите медицински трудове. Допуска се, че хирургическите ръкописи от онова време не са оцелели или че византийските хирурзи и техните гилдии не са искали уменията им да се записват и да се използват от неправопособни лечители.

Душевно болните през средновековието са обект на милостия и съжаление и те най-често са подлагани на лечебни процедури като обездвижване, инкубация, хладни бани, лекарствени въздействия, песнопения и молитви и обреди за прогонване на зли духове. При силна възбуда, безпокойство или буйстване остриганата глава се маже с розово масло, мирише се корен от мандрагора, лицето се мие с отвара от корени от мандрагора и стръкове от „черен мак“, пие се сироп от сънотворен мак. При опасност от непробудно заспиване или безсъние при огнища се препоръчва болните да се държат будни в условия на силен шум, работене, говор и смях, поставят се вендузи между плешките на гърба, в очите се накапва розово масло, в носа – гълъбови курешки, а тестисите на мъжете се превързват в основата до болка (ХМК).

Средновековната хигиена и профилактика са най-тясно свързани с основната нравствена повеля на епохата –

аскетичността. Съществуването по-близко до границата на жизнения минимум е важно изискване към съвършенството на тогавашния човек и всеки опит, дори само желание за живот в охолство се оценяват като богопротивни, като грях. На езика на Средновековието тези два полюса се означават като „чистота“ и „нечистота“ и тази позиция определя тогавашната хигиенна и профилактична стратегия – предпазване от излишества в начина на живот. Чистотата на тялото чрез въздържание е любим мотив на средновековните писатели, както се вижда от раздела за удоволствията в „Небеса“ от Йоан Екзарх. (Естествознанието, 86-88, с.225; срв. Шестоднев, с.130). Реалните усилия за запазване на здравето са насочени към контрол върху начина на живот в условията на природната и обществената среда като климат и годишни времена, възраст, хранене, трудова физическа активност, полов живот, миене и къпане. Безразличието към външната чистота на тялото влиза в рязък контраст с грижата за вътрешната (нравствената) чистота с оглед бъдещото спасение. Нещо повече, физическата чистота е последица от духовната и затова монашеският идеал предписвал на праведника да не се мие иначе, освен със сълзи. Църквата има отрицателно отношение както към езическите водолечебни култове, така и към наследените от античността големи градски бани за колективно ползване, които са заклеймявани като места на порока. Затова в старобългарските преводи на молитви от Св. Василий Велики и Св. Йоан Златоуст банята е представена като извънкултурно пространство, обитавано от дявола. Хранителният режим на християнина има твърдо установен календар: в обикновените дни през годината храненето ставало веднъж дневно; в понеделник, сряда и петък ядели предимно риба, а в неделя на обяд – месо; определен режим спазвали през Големите пости и ако издържи една година този календар, мирянинът щял да се приобщи към светците. Според диетичния правилник на монасите в Бачковския манастир те се хранели задължително заедно, с еднакви ястия, тихо и спокойно; през петте делника от седмицата приемали главно млечни храни с изключение на постите; в неделя се хранели по-обилно поради нощното бдение и умората от песнопенията; през трите 40-дневни пости се хранели веднъж дневно, виното и маслото се изключвали от храната освен в събота и неделя, когато пиели вино за утешение. Хигиенните и по-общо медицинските средновековни текстове се придържат към умереността: умерено хранене и работене, предпазване от психично пренапрежение, съблюдаване на празниците и законите, въздържане от месо и вино за сметка на рибата, млякото и яйцата. (ХМК л.6-8).

Към начинанията с профилактично предназначение се отнася и носенето на амулети. Тази езическа практика, запазена до наши дни в традиционната медицина, след християнизацията през IX век се изразява в носенето на шията или на гърдите написани върху хартия или върху оловни пластини заклинания и молитви, в които самият Бог се призовава да опази човека от болест; в други случаи молитвите са изписвани върху хляб или вода, предназначени за изяждане или изпиване. (Естествознанието, с.536)

Религията и медицината са тясно свързани в средновековна Европа. С молитви към Бога светците даряват здраве на всички, потърсили с вяра тяхното застъпничество. Молитвените текстове постепенно добиват устойчиво съдържание и започва поместването им в молитвеници: едни от най-старите са в Синайския требник от XI в. Молитвите за изцеление асимилират езическите баяния и така се формира масив от средновековни текстове на заклинания със споменаване на светци в тях. Те са предназначени „за изцеление и очищение“; лекуването и приемането на вярата са синоними, защото и в двата случая става очистиране както от лоши пнеми и хумори, така и от грехове. В съответствие с тен-

денцията на народното средновековно възприятие да преработва духовното в конкретно сетивно и веществено съществуване предметите символи в религиозния култ – кръст, миро, купел, мощи на светци и пр. се възприемат като лекарства и така тези предмети стават аналог на амулетите в езическите магически контагиозни лекувания.

Византийската медицина се ръководи от същите авторитети и теории както тази в гръко-римския свят. Християнството асимилира античния култ към Асклепий и към чудесните изцеления в асклепионите и ги трансформира в култ към светците лечители безсребърници. Страдащите преспиват в християнските храмове при свети мощи така, както в древността са преспивали в асклепионите, а в съня им светецът се явява и препоръчва лечение подобно на Асклепий.

Християнска Византия първа създава благотворителни учреждения – странноприемници, сиропиталища, старчески домове, болници от съвременен тип. Византийската болница е модел за по-късните персийски, ислямски и западноевропейски болници, а нейният метод на клинично наблюдение и обучение на нови лекари изпреварва френската клинична медицина с повече от 1000 г. По думите на Григорий Нианзински (IV в.), християнската болница е място, където „болестта се изучава, страдащите са благословени и съчувствието е изпитание“.

Като възплъщение на християнското милосърдие медицината привлича интереса на образования елит и едва ли не всички духовни авторитети се занимават с лечителска или друга милосърдна дейност. Лечителството упражняват твърде много клирици и това е причина с папска була през 1130 г. да се забрани на свещениците без медицинско образование да го правят. Тази забрана е актуализирана многократно през XIV и XV век. Освен школуваните лекари миряни и монаси и свещениците като посредници при лекуването с вяра с лекарска практика се занимават и „вечните“ народни лечители.

В „Синодик на българската църква“ от XIII в. се предават на анатема всички, които участват в езически гадателни и лечителски обреди на Еньовден, и всички, които се отдават на „влахуване, обайване, чародеяние или прорицателство“.

Светецът е най-популярният герой в средновековното общество. Светците лечители действат в съответствие с волята на Бог. Св. Иван Рилски подчертава божествената заслуга при лекуването на бесноватия съгласно казаното от светите безсребърници Козма и Дамян: „Ние не заслужаваме награда, защото само възлагаме ръце върху вас и не с наша сила ви излекувахме, а със силата на Христа“. Поклоненията пред мощите на българските светци стават непресъхващ извор на здраве. Редица селища спорят за правото да погребат (притежават) светеца, води се ожесточена търговия с мощи и те се пренасят от град в град, от държава в държава.

Върху стенописи, икони и гравюри в българските манастири са изписани образите на най-популярните в християнския свят светци-лечители: Козма и Дамян, Кир и Йоан, Пантелеймон и Ермолай. Най-често те са рисувани с лекарски атрибути в ръцете си – лекарствени кутии, скалпели, лъжички за дозиране на лекарства и др. Като лечители в българската агиография и иконопис се сочат светите Седмочисленици – Константин Кирил и Методий, Климент и Наум, Горазд, Ангеларий и Сава, Иван Рилски, Йоаким Осоговски, Прохор Пчински, Гаврил Лесновски, Филотея Видинска и редица други с местно значение. Някои от канонизираните лечители най-вероятно са били и школувани лекари и затова са рисувани със свитък в ръка като славянските просветители Св. Кирил и Методий. Изглежда не е случайно, че Св. Иван Рилски е изобразен редом с лекаря евангелист Св. Лука в Рилския манастирски параклис „Св. Лука“ през 1799 г. Той е рисувал

да лекува болни на стенописи в главната църква на Рилския манастир и в параклиса „Св. Иван Рилски“ в Хилендарския манастир през 1757 г. Библията през Средновековието има сакрален смисъл и затова често са я поставяли в постелата при главата на болния. В Западна Европа най-често си служили с евангелието от Йоан и по този повод Св. Августин Блажени пише: „Макар тази книга да ни е дадена не за такава употреба, по-добре да се прибегне към нея, отколкото към амулети.“

Лекарят според старобългарския коментар върху Хипократ и Гален е „служител на природата и помощник при болест“. Съвършен е онзи лекар, който е изкусен да наблюдава и да действа за извършването на най-необичайни неща и който се занимава с лечение, съгласно истинската наука. Лечителството е умение и мярка за онези, които са здрави, и целително за болните. Съгласно истинската наука тук означава „съгласно принципите на Хипократ и Гален“. За практиката на средновековните лекари да посещават богатите пациенти в домовете им и за лекарската служба при владетелите има свидетелства в Хилендарския медицински кодекс: „Хипократ казва, че когато отидеш при болния човек... и ти лекарю, пази се и не допускат сърцето ти да се вълнува от лакомия за печалба. Бъде весел и мъдър и не заглеждай жена му и дъщеря му“ (ХМК, л.2 обл-3). Хипократ учител казва, че ако лекар служи при някой господар, то той трябва да го опознае, преди да се е разболял“ (ХМК, л.90об.-91)

В Хилендарския медицински кодекс лекарите се съветват при преглед да постъпват преди всичко човешки, защото Бог им е дал много знания не заради тяхната добродетелност, а заради своето милосърдие. (ХМК, л.133об)

Идеалният тип средновековен лекар, изглежда, е този, който е еднакво опитен както в богословието и приложната християнска етика, така и в медицината, който изпитва вътрешна потребност да помага на страдащите, макар в интерес на собственото си спасение, и който има професионална подготовка, включително добра осведоменост за ученията на Хипократ и Гален В условията на християнска любов към ближния лекарите нямат право на избор между пациентите и от тях се очаква да лекуват всички нуждаещи се. А страдащите имат няколко възможности за получаване на грижи: болници при манастирите предлагат безплатни лекарства и амбулаторна, и стационарна помощ от школувани лекари, частно практикуващи школувани лекари приемат пациенти в своите лечебници и правят посещения по домовете, вечните традиционни лечители и т.нар. „лечение с вяра“ (поклонения пред свети мощи, молитви, преспиване на свети места и пр.) са в стихията си. Християнската нравствена повеля за обичта към ближния намира израз чрез създаване на приюти към манастирите, които дават подслон и храна на бездомните и болните. По-късно те прерастват в болници, където се оказва медицинска помощ на населението от околността. Първи са болниците, основани от Св. Василий Велики в Цезарея през 370 г. и от Св. Йоан Златоуст в Константинопол след 390 г. Първите болници и приюти в средновековна България се разкриват в манастирите на името на Св. Пантелеймон в Преслав и Охрид, в Бачковския, Рилския и други манастири. Болница и сиропиталище имало в манастирския комплекс в местността Аврадака край Преслав от IX-X век. Върху керамични отломки от разкопките на църква от IX в. в Преслав се четат имената на светците лечители Кир и Йоан. Предполага се, че те са поставяни при частици от мощи на светците лечители в близост до християнските болници.

По подобие на Византия образованието в България през IX в. е поверено на духовенството: в енорийски (прицърковни) и манастирски училища се подготвят бъдещите свещеници, писари, държавни служители, търговци и занаятчии, учители, писатели и пр. духовни и светски лица. Тези образователни институции предлагат началната подготовка по четене и писане, наизустяване на откъси от Библията и молитви, обучение на напредналите в тълкуване на текстове, природознание, история и география и висши курсове по теология и философия, гръцки език, риторика и граматика, право и етика чрез трудовете на Аристотел и на големите християнски мислители. В средновековните български школи работят такива преводачи писатели, богослови и философи, като Климент Охридски, Наум Преславо-Охридски, Черноризец Храбър, Йоан Екзарх, епископ Константин Преславски, патриарсите Теодосий Търновски и Евтимий Търновски, писателите Константин Костенечки, Киприан, Григорий Цамблак и други създатели на богослужебна, философска, природоведческа, езиковедческа и пр. книжнина. Може да се предположи, че манастирските болници, по подобие на византийските, са центрове за обучение на лекари.

Възходът на средновековна България през IX в. и нейната култура са неделима част от източно-средиземноморската цивилизация, доминирана от Византия. Картината на византийската медицина може да послужи като рамка, в която недотам богатите старобългарски извори за медицината да заемат полагащото им се място и да проговорят.

Редакторска бележка:

Статията представя основни тези от монографията на проф. Минчо Георгиев „Старобългарската медицина“ 180 с., изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2015 г. Книгата представя българската средновековна медицина (IX-XIV в.) като част от културата на източно-християнския свят чрез посланията на старите извори за лечителството наред с философските представи за космоса, природата, мястото на човека и устройството на неговото тяло. Проучени са в оригинал наличните старобългарски извори и са анализирани в контекста на византийската философска и медицинска литература, в широката рамка на гръко-римското медицинско познание и практики, съчетани с християнското разбиране на болестите, християнската съпричастност към страданието и развиване на благотворителността в културата на византийския свят. Това изследване на проф. Минчо Георгиев е сериозен принос за осмисляне на културата на българското средновековие. Показана е приемствеността и промените в мисленето за тялото, болестта и цярове в историята на Югоизточна Европа, в нейните връзки със средновековната източна и западна християнска цивилизация. Това е последната книга на проф. М. Георгиев, който си е извоювал достойно място с изследванията си в полето на историята и теорията на медицината, медицинската и културна антропология. Познат е на читателите с книгите си: „Слово за словото. Опит върху антропологията на ритуала“ (2002); „Психологични, етични и социални проблеми на медицината“ (2006); „Увод в медицинската антропология“ (2007); „Несъществуващото. Антропологични опити“ (2007); „Ритуалният дискурс“ (2007). Съставител и редактор е на енциклопедичните речници „Българска народна медицина“ (1999) и „Митология на човешкото тяло“ (2008) и на сборника „История на българската медицина“ (2009).

доц. Петър Цонов

